

УДК 343.122.4

DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.278-284

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИКРИВАЧА

Огерук Ігор Степанович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила»,
вул. Захисників Маріуполя, 29/31, м. Надвірна
Івано-Франківської області, Україна, 78405
e-mail: igor.oheruk@ukd.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-3394-8768>

Мета. Метою роботи є проаналізувати чинне законодавство у частині, що стосується правового статусу викривача, та з'ясувати, наскільки співпадають правові позиції різних нормативно-правових актів у цьому питанні. **Методика.** Методика включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу та формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувались наступні методи наукового пізнання: термінологічний, логіко-семантичний, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний. **Результати.** В процесі дослідження визначено, що викривач як учасник кримінального провадження, з'явився у вітчизняному правовому полі в зв'язку із внесенням змін до антикорупційного законодавства. Вказані зміни торкнулися понятійного апарату, було визначено шляхи і способи повідомлення інформації викривачем про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, запроваджено гарантії правового статусу викривача, впроваджено конкретні заходи захисту як викривача, так і його близьких осіб, та доповнено повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції в частині, що стосується співпраці з викривачем та захисту його інтересів. Однак, окремі положення антикорупційного законодавства, зокрема, Закону України «Про запобігання корупції» в частині, що стосуються правового статусу викривача, та окремі положення КПК України, що стосуються процесуального статусу викривача як учасника кримінального провадження, потребують узгодження та удосконалення. **Наукова новизна.** В процесі дослідження встановлено, що поняття викривача, яке надається Законом України «Про запобігання корупції», є децю вузким від аналогічного поняття, що надається КПК України, що в окремих випадках може завадити використанню всього спектру заходів захисту та гарантій викривачів, які передбачені чинним законодавством. Крім цього, визначено, що не в повній мірі можуть бути поєднані процесуальні статуси викривача та свідка у кримінальному провадженні внаслідок окремих неузгодженостей між обсягом прав викривача, які регламентуються Законом України «Про запобігання корупції» та КПК України відповідно. **Практична значимість.** Результати дослідження може бути використано у правотворчій та правозастосовній діяльності під час досудового розслідування корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Ключові слова: викривач, корупційне правопорушення, правопорушення, пов'язане з корупцією, свідок, заявник, кримінальне провадження.

Ihor Oheruk

Candidate of Juridicial Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Law and Public Administration at the University of King Danylo,
29/31 Zahisnykiy Mariupolya Street,
Nadvirna, Ivano-Frankivsk Region, Ukraine, 78405
email: igor.oheruk@ukd.edu.ua

SPECIFIC ISSUES OF THE LEGAL STATUS OF DENUNCIATORS

Purpose. The purpose of the work is to analyze the current legislation regarding the legal status of denunciators and determine the extent to which the legal positions of various legislative acts coincide on this matter. **Methodology.** The methodology includes a comprehensive analysis and generalization of the existing scientific and theoretical material, as well as the formulation of relevant conclusions and recommendations. The following methods of scientific knowledge were used during the research: terminological, logical-semantic, functional, systemic-structural, and logical-normative. **Results.** In the process of the research, it was determined that denunciators, as participants in criminal proceedings, emerged in the national legal field due to amendments to anti-corruption legislation. These changes affected the conceptual apparatus, denunciators' ways and means of informing about possible facts of corruption or corruption-related offenses were identified, denunciators' guarantees of the legal status were introduced, specific measures for the protection of both denunciators and their

close associates were implemented, and the powers of the National Agency on Corruption Prevention regarding cooperation with denunciators and the protection of their interests were expanded. However, certain provisions of anti-corruption legislation, particularly the Law of Ukraine On Prevention of Corruption regarding the legal status of denunciators, and specific provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the procedural status of denunciators as participants in criminal proceedings, require coordination and improvement. **Scientific novelty.** In the process of research, it was established that the concept of a denunciator provided by the Law of Ukraine On Prevention of Corruption is somewhat narrower than the analogous concept provided by the Criminal Procedure Code of Ukraine, that in certain cases, may hinder the usage of the full range of protection measures and guarantees for denunciators stipulated by the current legislation. Additionally, it was established that the procedural statuses of a denunciator and a witness in criminal proceedings may not be fully reconciled due to certain inconsistencies between the scope of rights of denunciators regulated by the Law of Ukraine On Prevention of Corruption and the Criminal Procedure Code of Ukraine, respectively. **Practical significance.** The results of the research can be used in law-making and law-enforcement activities during pre-trial investigations of corruption offenses and offenses related to corruption.

Key words: denunciator, corruption offense, offense related to corruption, witness, applicant, criminal proceeding.

Постановка проблеми. У світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2022 рік наша країна отримала 33 балів зі 100 можливих та посіла 116 місце серед 180 країн, що є досить посереднім результатом. Україна дещо покращила свої показники у порівнянні з попереднім роком, додавши один бал. Однак, таких зусиль недостатньо, оскільки з-поміж своїх сусідів Україна змогла обійти лише державу-агресора, яка має в доробку всього 28 балів. Натомість решта мають вищі оцінки: Польща – 55, Словаччина – 53, Румунія – 46, Угорщина – 42, Білорусь та Молдова – 39 балів [2]. Очевидно, що вирішення проблеми корупції неможливе без комплексного підходу, який включає в себе і вдосконалення антикорупційного законодавства. Зокрема, у 2019 році було внесено ряд змін до Закону України «Про запобігання корупції», які стосувалися правового статусу викривача. Вони передбачали заходи захисту і гарантій викривача та його близьких осіб, окреслювали коло його прав та інше. Вказані зміни торкнулися і взаємопов'язаних законодавчих актів, зокрема, у КПК України було введено нового учасника кримінального провадження – викривача. Оскільки питання правового статусу викривача розкривається у кількох законодавчих актах, звичайно, що воно потребує детального дослідження з метою синхронізації та єдиного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджували проблему правового та процесуального статусу викривача у кримінальному провадженні такі науковці: І. В. Гловюк, В. В. Луцик, В. Михайленко та інші, а також деякі з зазначених питань досліджувалися у науково-практичних коментарях до Закону України «Про запобігання корупції».

Постановка завдання. Проаналізувати чинне законодавство у частині, що стосується правового статусу викривача, та з'ясувати, наскільки співпадають правові позиції різних нормативно-правових актів у цьому питанні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Викривач як учасник кримінального провадження, з'явився у антикорупційному законодавстві на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» [4]. Як бачимо, правовий статус викривача першочергово був призначений для основного закону, що регулює правовідносини у сфері запобігання та протидії корупції, а саме Закону України «Про запобігання корупції» [5]. Внесені зміни торкнулися понятійного апарату, зокрема, було надано визначення самого поняття «викривач». Крім цього, було визначено шляхи і способи повідомлення інформації викривачем про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»: внутрішні канали

повідомлення, зовнішні канали повідомлення та регулярні канали повідомлення. Також були запроваджені гарантії правового статусу викривача, впроваджені конкретні заходи захисту як викривача, так і його близьких осіб, та доповнені повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції в частині, що стосується співпраці з викривачем та захисту його інтересів. Окрім зазначеного, зміни:

- детально розкрили заходи державного захисту викривачів;
- прописали дії органів влади та спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції зі створення умов для повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»;
- регламентували порядок здійснення перевірки за повідомленням викривача;
- визначили права та гарантії захисту викривача, зокрема, захист трудових прав викривача, право викривача на конфіденційність та анонімність, на отримання інформації та винагороду;
- окреслили повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів.

Само собою, що такі зміни торкнулися і взаємопов'язаних нормативно-правових документів, тому у перехідних положеннях вказаного закону було внесено зміни до ряду законодавчих актів, а саме: Кодексу законів про працю, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», Закону України «Про звернення громадян», Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань». Також, ряд змін торкнувся і Кримінального процесуального кодексу України саме в частині ролі викривача як учасника кримінального провадження [4].

Однак, незважаючи на те, що на певні недоліки процесуального статусу викривача у кримінальному провадженні вказували окремі науковці [1], і те, що з моменту внесення змін до законодавства пройшло вже доволі часу, певні неузгодженості залишилися.

Насамперед слід згадати про надані визначення викривача у Законі України «Про запобігання корупції» та Кримінальному процесуальному кодексі України. У відповідності до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» викривач – це фізична особа, яка маючи переконання в достовірності інформації, повідомляє про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, чи інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», вчинених іншою особою. Обов'язковими ознаками викривача наведено визначення також визначає, що така інформація стала відома зазначеній особі у зв'язку:

- з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю;
- проходженням нею служби чи навчання;
- її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку зазначеної діяльності, проходження служби чи навчання [5].

Як бачимо, викривачем згідно Закону України «Про запобігання корупції» може біти тільки особа, котра безпосередньо стикнулася з корупційними проявами, чи особа, котра дізналася про корупційне чи пов'язане із корупцією діяння в зв'язку із виконанням певних суспільно корисних обов'язків. Фактично, викривачем, згідно наведеного

визначення, не може бути особа, котра, до прикладу, дізналася про корупційне або пов'язане із корупцією правопорушення внаслідок товариських чи сімейних відносин. Особливо актуальним це стає тоді, коли особа, котра була безпосереднім учасником вказаного діяння, з тих чи інших причин не бажає подавати повідомлення про правопорушення, а її співбесідник, внаслідок товариських чи сімейних відносин, отримавши всю необхідну інформацію про подію (час, місце, спосіб, дійові особи і т.д.), маючи таким чином переконання в достовірності інформації, добровільно повідомляє про можливий факт правопорушення.

Натомість, п. 16² ч. 1 ст. 3 КПК України визначає, що «викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування» [3]. Як бачимо, якихось додаткових вимог до викривача КПК України не зазначає, що робить коло таких осіб значно ширшим, ніж у попередньому випадку.

Необхідність уніфікувати вказані поняття впливає з того, що у Законі України «Про запобігання корупції» прописані чіткі заходи державного захисту та гарантій викривачів, які стосуються широкого спектру правових питань. До прикладу, ч. 3 ст. 53 вказаного Закону надає Національному агентству з питань запобігання корупції широкі повноваження з представництва викривача у судовому процесі, які в окремих випадках буде важко реалізувати, якщо коло осіб, які підпадають під визначення викривача, буде звужено.

Ще одним проблемним питанням є питання поєднання процесуального статусу викривача та процесуального статусу свідка у кримінальному провадженні.

У відповідності до ч. 3 ст. 60 КПК України викривач – це заявник, який має, окрім визначених кримінальним процесуальним законом прав заявника, право в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції», отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням. Також, викривача як заявника визначає п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України [3].

Як слушно зауважують окремі науковці, заявник у кримінальному провадженні – це учасник правовідносин, який має тимчасовий характер, тобто у будь-якому разі особа, яка заявила про кримінальне правопорушення, згодом набуде процесуального статусу або свідка, або потерпілого [1, с. 531]. Однак, у випадку із викривачем процесуальний статус такого учасника кримінального процесу зберігається протягом всього кримінального провадження. Зокрема, як вже раніше зазначалося, викривач має право протягом досудового розслідування отримувати інформацію про його стан, тобто на даній стадії процесуальний статус викривача зберігається. Питання, які мають стосуватися викривача, піднімаються при складанні обвинувального акту (ч. 2 ст. 291 КПК України), вирішуються судом при ухваленні вироку (п. 7² ст. 368 КПК України). У відповідності до п. 93 ч. 1 ст. 393 КПК України викривач має право на апеляційне оскарження у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу [3]. Відповідно, і на даній стадії кримінального провадження викривач є учасником кримінального процесу із визначеним процесуальним статусом. Зважаючи на це, викривач як заявник не має тимчасового характеру у кримінальному процесі, однак, враховуючи те, що він володіє інформацією щодо обставин, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, згодом може набувати ще й процесуального статусу свідка.

Свідок у кримінальному провадженні – це «фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і

яка викликана для давання показань» [3, ст. 65, ч. 1]. Серед ключових обов'язків свідка як учасника кримінального процесу є обов'язок надавати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду [2, ст. 66, ч. 2, п. 2]. У відповідності до ч. 1 ст. 67 КПК України свідок несе кримінальну відповідальність за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду [3].

Якщо взяти до уваги Закон України «Про запобігання корупції», зокрема, статтю 53³, яка регламентує права та гарантії захисту викривача, у відповідності до п. 4 частини 2 зазначеної статті, викривач має право відмовитися від надання пояснень чи свідчень [5]. Як бачимо, законодавець у даному контексті вживає слово «свідчення», уникаючи слова «покази», яке визначено у КПК України. Академічний тлумачний словник визначає слово «свідчення» у трьох значеннях:

- як факт, річ, обставину, що підтверджують що-небудь;
- як повідомлення про щось, підтвердження чого-небудь очевидцем або обізнаною у певній справі людиною;
- як давання показань на суді або на допиті; показання свідка [6].

Враховуючи зазначене, можна провести тотожність між поняттям «свідчення» та поняттям «покази». Таким чином, у відповідності до Закону України «Про запобігання корупції» викривач має право відмовитися від дачі показів, що певним чином (якщо не враховувати добровільну згоду на надання свідчень) не сумісно із процесуальним статусом свідка, для якого надання показів, у відповідності до КПК України, є обов'язком.

Певною спробою розв'язати вказану юридичну колізію є Роз'яснення № 10 Національного агентства з питань запобігання корупції від 26.10.2020 року «Щодо правового статусу викривача у кримінальному провадженні» [7]. У частині 3 зазначеного Роз'яснення, яка регламентує процесуальні права та обов'язки викривача, вказується, що «якщо викривач є особою, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань, і при цьому він не належить до осіб, визначених у ч. 2 ст. 65 КПК України, які не можуть бути допитані про певні обставини, він має права та обов'язки свідка, передбачені ст. 66 КПК» [7]. Однак, це не зовсім відповідає вище вказаному п. 4 ч. 2 ст. 53³ Закону України «Про запобігання корупції», який не передбачає будь-яких обмежень права викривача відмовитися надавати пояснення чи свідчення.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що викривач як учасник кримінального провадження, з'явився у вітчизняному правовому полі в зв'язку із внесенням змін до антикорупційного законодавства. Вказані зміни торкнулися досить широкого кола питань, однак існує певна неузгодженість між Законом України «Про запобігання корупції» та КПК України в частині, що стосується правового статусу викривача. Зокрема, якщо розглядати саме поняття «викривач», то визначення, яке надається Законом України «Про запобігання корупції», внаслідок додаткової обумовленості є дещо вужчим, ніж визначення, що надається КПК України, що може призвести до труднощів із реалізацією механізмів захисту прав та інтересів викривача, які передбачені вказаним Законом України. Натомість, якщо розглядати сам обсяг прав викривача, який регламентується вище зазначеними законодавчими актами, то Закон України «Про запобігання корупції» надає викривачу право надавати свідчення, що ускладнює поєднання процесуального статусу свідка та викривача у кримінальному провадженні. Відповідно, дані неузгодженості потребують врегулювання з метою синхронізації правових позицій вказаних нормативно-правових актів у питанні правового статусу викривача.

Список використаних джерел

1. Гловюк І. В., Луцик В. В. Кримінально-процесуальний статус викривача: проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 529-532. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/140.pdf (дата звернення: 14.05.2023).
2. Індекс корупції CPI-2022: Transparency International Україна. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 11.05.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1297> (дата звернення: 04.05.2023).
4. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закону України від 17 жовтня 2019 року. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#Text> (дата звернення: 04.05.2023).
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1515> (дата звернення: 14.05.2023).
6. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/svidchennja> (дата звернення: 10.05.2023).
7. Щодо правового статусу викривача у кримінальному провадженні: Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції № 10 від 26.10.2020 року. Офіційний веб-сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/roz-yasnennya-vid-26-10-2020-10-shhodo-pravovogo-statusu-vykrivacha-u-kryminalnomu-provadhenni/> (дата звернення: 10.05.2023).

References

1. Hloviuk, I. V., Lutsyk, V. V. (2021). *Kryminalno-protsesualnyi status vykrivacha: problemni pytannia* [Criminal-procedural status of the whistleblower: problematic issues]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 10, 529-532. Available at: http://www.lsej.org.ua/10_2021/140.pdf (accessed on May 14, 2023). (in Ukrainian)
2. The Corruption Perception Index CPI-2022: Transparency International Ukraine. Available at: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (accessed on May 11, 2023). (in Ukrainian)
3. The Criminal Procedural Code of Ukraine: the Law of Ukraine dated April 13, 2012. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1297> (accessed on May 4, 2023). (in Ukrainian)
4. On Amendments to the Law of Ukraine On Prevention of Corruption Regarding Denunciators of Corruption: the Law of Ukraine dated October 17, 2019. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#Text> (accessed on May 4, 2023). (in Ukrainian)
5. On Prevention of Corruption: the Law of Ukraine dated October 14, 2014. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1515> (accessed on May 14, 2023). (in Ukrainian)
6. Ukrainian Language Dictionary: Academic Explanatory Dictionary (1970-1980). Available at: <http://sum.in.ua/s/svidchennja> (accessed on May 10, 2023). (in Ukrainian)

7. Regarding the legal status of a denunciator in criminal proceedings: Clarification of the National Agency on Corruption Prevention of Ukraine No. 10 dated October 26, 2020. Official website of the National Agency on Corruption Prevention of Ukraine. Available at: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/roz-yasnennya-vid-26-10-2020-10-shhodo-pravovogo-statusu-vykrivacha-u-kryminalnomu-provadhenni> (accessed on May 10, 2023). (in Ukrainian)

*Стаття: надійшла до редакції 06.04.2023
прийнята до друку 26.04.2023
The article: is received 06.04.2023
is accepted 26.04.2023*

Бібліографія: Огерук І. С. Окремі питання правового статусу викривача. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 15 (27). Т. 2. С. 278-284. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.278-284.

